

Шекера Ю. О.,

аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ТА ФУНКЦІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі та значення господарсько-процесуальних строків. У межах статті аналізуються питання ролі та значення процесуальних строків у різних процесуальних галузях права. Зокрема, визначається загальне процесуальне значення процесуальних строків для всіх процесуальних галузей права. Окремо визначаються особлива роль, значення та особливе функціональне призначення господарсько-процесуальних строків.

Ключові слова: час, строк, процесуальний строк, роль, значення, функція, функціональне призначення, господарсько-процесуальний строк.

Актуальність теми дослідження. Процесуальні строки є невід'ємною частиною механізму здійснення господарського судочинства, оскільки, саме з даними строками в першу чергу закон пов'язує упорядкованість господарського процесу, дисциплінованість учасників процесу в межах здійснення окремих процесуальних дій, ритмічність і оперативність господарського судочинства в цілому. Дотримання процесуальних строків традиційно визначається критерієм виконання судом та суддями процесуального законодавства та здійснення покладених на них функцій. З іншого боку, швидкість вирішення економічних конфліктів напряму впливає на привабливість інвестиційного клімату у країні, становить необхідний елемент доступності правосуддя, що характеризує матеріальну складову значення процесуальних строків для господарських відносин.

Попри значимість процесуальних строків, сучасні дослідження проблем цього правового інституту, у тому числі у сфері господарського судочинства, є недостатніми. Окремі питання процесуальних строків розглядалися у працях О. Андрійчук, Ю. Білоусова, С. Заїки, П. Лупинської, Г. Мацьків, М. Сороки та деяких інших вчених. Проте більшість цих праць присвячені дослідженню процесуальних строків у цивільному й адміністративному процесі, що не дозволяє повною мірою врахувати особливості господарсько-процесуальних строків.

Метою статті є дослідження ролі, значення та функцій господарсько-процесуальних строків.

Важливе значення при здійсненні будь-якої процесуальної діяльності відіграють її часові межі. Вказані межі визначають (обмежують) певними часовими рамками дану діяльність, відводячи їй певний часовий простір (площину), а також обмежують у часі окремі дії сторін у процесу здійснення цієї діяльності. Таке обмеження може мати різне (об'єктивне та суб'єктивне) значення та виконувати різні функції, що залежить від мети встановлення часових меж, відповідності строку потребам суспільства, правового регулювання відповідних суспільних відносин тощо. Безпосередньо це стосується і часових меж у господарському процесі.

Темпорально-правовий режим регулювання господарсько-процесуальних відносин у порівнянні з аналогічними

режимами інших процесуальних відносин, вказує на низку їх спільних рис.

Зокрема, господарсько-процесуальні строки, як і інші процесуальні строки, є необхідним організаційним елементом, який на думку вчених забезпечує оперативність та ефективність судового розгляду справ [9, с. 10].

Окремо варто констатувати, що встановлення процесуальних строків спрямовано на забезпечення охорони прав і законних інтересів учасників будь-якого судового процесу. У цьому контексті можна вести мову як про процесуальні, так і матеріальні права та інтереси. Адже без встановлення законом або судом часових меж реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників процесу, а також без належного дотримання даних часових меж у процесі їх реалізації може мати місце безліч порушень як процесуальних, так і матеріальних прав та інтересів відповідних суб'єктів.

Саме тому теоретичне обґрунтування, законодавче визначення процесуальних строків, законодавче і судове забезпечення їх реалізації, має здійснюватися з урахуванням об'єктивного стану процесуальних відносин, реальних прав та законних інтересів учасників процесу.

М.О. Сорока слушно зазначає, що у судочинстві процесуальні строки виступають як темпоральна (часова) форма руху процесуальних відносин з приводу відправлення правосуддя судом, а також як форма існування й розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, які становлять зміст процесуальних відносин у зазначеній сфері [9, с. 11].

У юридичній літературі функцію процесуальних строків вбачають у тому, що вони створюють оптимальний часовий режим для відправлення правосуддя: з одного боку, прискорюють провадження у справі, а з іншого, навпаки, протидіють поспіху в реалізації процесуальних прав і обов'язків, оскільки метою правосуддя є своєчасність, а не швидкість розгляду і вирішення справи [3]. Хоча у цьому разі відчувається цивілістичний підтекст обґрунтування призначення правосуддя, по-перше, через категорію «своечасність», яку складно назвати визначеною та такою, що може знаходитися у певних об'єктивних параметрах (точніше говорити, принаймні, про розумні строки), по друге, у зв'язку із усталеними у господарсько-правовій науці підходами саме до оперативного розгляду справ, яка подекуди має самостійну цінність у зв'язку із обіговим призначенням капіталів у господарській діяльності («капітали мають обертатися» [7]). Але у цілому можна спостерігати вірний підхід до необхідності збалансування строків процесуальної діяльності. У господарсько-процесуальній літературі цей напрям розумової діяльності визнано як «досягнення оптимального співвідношення оперативності та якості судової діяльності» [4, с. 35].

Загальне значення процесуальних строків полягає у забезпеченні стабільності і визначеності процесуальних відносин та загалом провадження у справі. Процесуальні строки встановлюють певний часовий режим для вчинення процесуальних

дій. Як наслідок, вони сприяють оптимальному здійсненню правосуддя, перешкоджаючи, з одного боку, невиправданому затягуванню процесу, а з іншого – надають достатньо часу на реалізацію процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. Часові параметри забезпечують суб'єктам процесуальних правовідносин можливість належної підготовки та належного вчинення різноманітних процесуальних дій. Ці параметри є процесуальними засобами впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, на виконання ними процесуальних обов'язків, одночасно дисциплінуючи суд, осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу.

А.В. Андрійчук досить вірно у цьому контексті зазначає про те, що часові параметри, виконуючи регулятивну роль, виступають інструментом, засобом в досягненні завдань судочинства, а у поєднанні з іншими юридичними засобами, часові характеристики судочинства виступають активно-дієвими елементами процесуального регулювання [1, с. 100].

Дійсно, основна функція усіх процесуальних строків полягає у своєчасності реалізації (господарського, цивільного, адміністративного чи кримінального) судочинства шляхом визначення тривалості його форм та стадій, часових рамок переходу з однієї стадії в іншу та часу вчинення окремих процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Проте питання про те, чи виступають часові характеристики судочинства саме активно-дієвими елементами процесуального регулювання, є дискусійним, оскільки процесуальні строки, визначаючи межі реалізації процесуальних відносин, надають їм статичних характеристик у часовому вимірі, а не впливають на виконання процесуальних дій безпосередньо.

Процесуальні строки варто відносити до засобів реалізації загально-правових та міжгалузевих принципів процесуальних галузей права, що визначені у ст. 129 Конституції України: законності; рівності усіх учасників процесу перед законом і судом тощо.

Зокрема, реалізація принципу законності у будь-якому судовому процесі пов'язана із неможливістю здійснення правосуддя та реалізації відповідних процесуальних відносин без додержання норм процесуального права, в тому числі і норм щодо процесуальних строків, які забезпечують часові межі процесу. Це пояснюється, серед іншого, тим, що діяльність суду будь-якої юрисдикції підпорядкована відповідному процесуальному законодавству і реалізується у визначеному процесуальному порядку. Наприклад, обмежуючи у процесуальних кодексах різної галузевої належності, наприклад, строки подання (забезпечення) доказів в рамках розгляду справи судом першої інстанції початком розгляду справи по суті, процесуальний закон забезпечує реалізацію принципу рівності усіх учасників процесу перед законом і судом в частині пред'явлення доказів.

Таким чином, процесуальні строки:

- виступають засобом забезпечення своєчасності реалізації (господарського, цивільного, адміністративного чи кримінального) судочинства, що визначає тривалість їх форм, стадій, та вчинення окремих процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень;
- є необхідним організаційним елементом, який забезпечує оперативність та ефективність судового розгляду справ;
- спрямовані на забезпечення охорони прав і законних інтересів учасників процесу;
- є темпоральною формою визначення процесуальних відносин та окремих процесуальних дій у встановлених часових межах;

– забезпечують стабільність процесуальних відносин та провадження у справі, встановлюючи певний часовий режим їх реалізації;

– сприяють оптимальному здійсненню правосуддя;

– забезпечують суб'єктам процесуальних правовідносин можливість належної підготовки та реалізації певних процесуальних дій;

– є процесуальними умовами організаційного впливу на поведінку несумлінних учасників процесу;

– є засобами реалізації загально-правових та міжгалузевих принципів процесуальних галузей права.

Господарсько-процесуальні строки як різновид процесуальних строків мають і власну особливу роль, значення і функції.

Зокрема, господарсько-процесуальні строки виступають засобом забезпечення галузевих принципів господарського процесу. Йдеться у першу чергу про принципи процесуальної економії та оперативності господарського процесу, які виділяє, наприклад, О.П. Подцерковний [2, с. 33-35].

Аналіз практичної реалізації ідеї процесуальної економії обумовлюється, насамперед, встановленням порівняно коротших строків реалізації господарсько-процесуальних відносин та окремих процесуальних дій в межах господарського процесу ніж в інших галузях процесуального права. Ця особливість знаходить постійне відображення в ході реформування господарського судочинства. Наприклад, відповідно до положень ст. 93 ГПК України (до набрання чинності Законом України № 2453-VI від 07.07.2010 року), апеляційна скарга на ухвалу господарського суду, як і на рішення, могла бути подана на протязі десяти днів з дня їх прийняття місцевим господарським судом. Однак на сьогодні, відповідно до положень ст. 93 ГПК України (в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 року), апеляційна скарга на ухвалу місцевого господарського суду може бути подана у двічі коротший термін. Причому, на відміну від інших процесів, ці строки неухильно додержуються господарськими судами, позаяк традиційно високою є організаційні підвалини функціонування господарських судів як спеціалізованих судових органів.

Важливе значення при реалізації дискреційних повноважень господарського суду відіграють положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (РИМ, 4.XI.1950), відповідно до якої кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Недотримання строків розгляду господарських, цивільних, адміністративних та інших судових справ порушує конституційне право на судовий захист, гарантований ст. 55 Конституції України, і негативно впливає на ефективність правосуддя та на авторитет судової влади.

На цей аспект звертає увагу і Європейський суд, який зазначає, що відсутність зазначених гарантій становить «велику небезпеку» для верховенства права, коли у межах національних правових систем трапляються «надмірні затримки у здійсненні правосуддя», щодо яких сторони у провадженні не мають ніяких національних засобів захисту порушеного права (див., наприклад, справу *Bottazzi v. Italy* [11] тощо). Свою позицію стосовно судових строків у цьому контексті висловив і Верховний Суд України [10].

Виходячи з викладеного господарські суди вимушені використовувати власні дискреційні повноваження в процесі з метою встановлення господарсько-процесуальних строків, які враховують потреби спеціалізованого господарського процесу,

але з урахуванням принципів законності, розумності, справедливості, достатності тощо. Зокрема, господарський суд ухвалює принципи процесуальної економії та оперативності як галузеві принципи господарського процесу.

Зокрема, йдеться про встановлення строків надання доказів до господарського суду, строків відкладення розгляду справи на іншу дату та оголошення перерви з підстав визначених ст. 77 ГПК України, та інших господарсько-процесуальних строків у випадках, визначених ГПК України та Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Саме тому, що ці строки мають бути визначені господарським судом на кожній стадії господарського процесу, в межах і з урахуванням максимального строку розгляду справи на відповідній стадії господарського процесу, можемо говорити про їх пристосування до специфічних потреб господарського процесу як форми реалізації матеріальних господарських прав-відносин.

Господарсько-процесуальні строки можуть бути спрямовані на забезпечення реалізації й інших галузевих принципів господарського процесуального права.

Зокрема, реалізація принципів стимулювання досудового, мирового і арбітражного (третейського) вирішення спорів та принципу процесуального формалізму, які виділяються у літературі [2, с. 33-35], пов'язані з інститутом господарсько-процесуальних строків. В частині забезпечення реалізації принципу стимулювання досудового, мирового та арбітражного (третейського) вирішення спорів, господарсько-процесуальні строки обмежують в часі можливість реалізації досудового, мирового та арбітражного (третейського) вирішення спорів, як наслідок стимулюючи сторін цього спору до активних дій щодо обрання альтернативних форм вирішення спору в чітких часових межах.

Інститут господарсько-процесуальних строків спрямований і на забезпечення принципу процесуального формалізму господарського процесу, що пояснюється деталізацією в часі термінів і моментів подання, забезпечення, оцінки доказів, що в господарському процесі на відміну від інших процесуальних галузей мають переважно документальний (формальний) характер.

Отже, господарсько-процесуальні строки незалежно від способу їх встановлення варто відносити до засобів забезпечення реалізації цілого ряду галузевих принципів господарського процесуального права.

Окремої уваги в межах визначення ролі та значення інституту господарсько-процесуальних строків в господарському процесі, варто приділити їх функціональному призначенню. Фактично у цьому разі функції процесуальних строків виступають узагальнюючим та векторним елементом процесуального механізму їх запровадження.

Основою для визначення цих функцій видається доцільним обґрунтовувати твердження про те, що господарсько-процесуальні строки як правовий інститут являє собою сукупність норм господарсько-процесуального права, спрямованих на визначення (відведення) часових проміжків, моментів у часі для реалізації відповідних процесуальних відносин, вчинення окремих процесуальних дій та настання відповідних юридичних наслідків. Даний господарсько-процесуальний інститут виконує регулятивну функцію по відношенню до учасників господарського процесу. Це пояснюється регулятивною спрямованістю норм, що визначають відповідні господарсько-процесуальні строки вчинення окремих процесуальних дій та настання відповідних юридичних наслідків, а також регулятивною спрямованістю

норм, що встановлюють дискреційні повноваження господарського суду щодо визначення процесуальних строків.

Безпосередньо процесуальний строк варто визначати у якості темпорального регулятора господарсько-процесуальних відносин, окремих процесуальних дій та їх наслідків. Наприклад, відповідно до ч.1 ст. 69 ГПК України визначається, що спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви. Відповідно до ч.3, господарський суд ухвалою може продовжити строк розгляду спору, але не більш як на п'ятнадцять днів. На жаль, чинна редакція відповідних положень ГПК у редакції Закону України від 07.07.2015 року № 2453-VI, усунуло можливість погодження сторін щодо продовження процесуального строку на більший термін, який може бути об'єктивно потрібним для фахового та результативного вирішення справи. У результаті судді господарських судів вимушені вдаватися до передачі справи на колегіальний розгляд, що призводить до розпочинання перебігу строку розгляду справи заново та є прихованим зловживанням положенням закону. Але це питання, хочеться сподіватися, буде виправлено у ході наступного реформування. Адже сьогодні відповідне темпоральне регулювання фактично заперечує вагомим можливостям для вирішення правових конфліктів.

Господарсько-процесуальні строки виконують також охоронну та захисну функції по відношенню до учасників господарського процесу.

Зокрема, реалізація охоронної функції процесуальних строків здійснюється завдяки спрямованості даних строків на встановлення меж реалізації процесуальних прав та обов'язків, що має на меті недопущення зловживання окремими учасниками процесу своїми процесуальними правами, ухилення від виконання ними власних процесуальних обов'язків та недопущення зловживань своїми повноваженнями, виконання функцій судом як одним із учасників господарського процесу.

Наприклад, встановлений ст. 102 ГПК України двомісячний строк розгляду апеляційної скарги, що обраховується з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до провадження, виконує охоронну функцію, убезпечуючи учасників господарського процесу від надмірного затягування розгляду справи в суді апеляційної інстанції.

Захисну функцію процесуальні строки виконують тоді, коли дозволяють чітко визначити момент процесуального правопорушення з метою його припинення та мінімізації відповідних наслідків. У цьому контексті варто погодитися із думкою, що «процесуальний закон повинен передбачати ефективні засоби охорони і захисту інтересів правосуддя» [6, с. 428]. Саме тому вчинення процесуальних дій за межами процесуальних строків має розцінюватися як порушення норм процесуального права та порушення права учасників господарського процесу на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Таким чином, основне функціональне призначення господарсько-процесуальних строків як інституту господарсько-процесуального права полягає у реалізації регулятивної, охоронної та захисної функцій. Функціональне призначення господарсько-процесуальних строків не вичерпується вказаним переліком. Додатково можуть бути обґрунтовані економічні, політичні, соціальні та інші функції цього інституту, які мають не процесуально-правове, а матеріально-правове значення. Наприклад, швидкість розгляду господарських справ дозволяє

утворити економічні умови привабливого економічного клімату у державі. Соціальна функція відповідних строків дозволяє закріпити специфіку професійної господарської діяльності у порівнянні із загальними цивільними процесуальними процедурами, орієнтуючи підприємців на необхідність професійного ставлення до захисту власних інтересів та залучення професійних захисників у процес захисту.

Література:

1. Андрійчук О.В. Процесуальні строки у цивільному процесі України: дисертація на здоб. наук. ст. канд. юрид. наук / О.В. Андрійчук. – Київ, 2009. – 214 с.
2. Господарське процесуальне право України: підручник / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін.; за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Каргузова. – Х.: Одиссей, 2011. – 400 с.
3. Гражданский процесс Российской Федерации / Под ред. А.А. Владова. – М.: Юрайт-Издат, 2003 – 584 с.
4. Грек Б.М. Правова доктрина інституту розумних строків у господарському процесі / М.Б. Грек, Т.Б. Грек // Адвокат. – 2012. – № 6. – С. 34-37.
5. Про деякі питання практики застосування розділу XII-1 Господарського процесуального кодексу України: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 року № 11 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-11>.
6. Коліна А.О. Штрафні санкції у господарському процесі // А.О. Коліна / Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С. 427-434.
7. Мамутов В.К. Убрать лишние инстанции в рассмотрении хозяйственных споров: Виступ на Парламентських слуханнях «Про стан правосуддя в Україні» 18.03.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iepd.dn.ua/Stat_34.htm.
8. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. / П. А. Лупинская. – М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.
9. Сорока М.О. Процесуальні строки у адміністративному судочинстві: автореф. ... дис. канд. юрид. наук / М.О. Сорока. – Ірпінь, 2011. – 23 с.
10. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: лист Верховного суду України від 25 січня 2006 р. // Закон і Бізнес від 11.02.2006 – 2006 р., № 6.
11. Bottazzi v. Italy Source: Human Rights Case Digest, Volume 10, Issue 7, Publication Year: 1999. Pages 157-161.

Шекера Ю. А. О значении и функциях процессуальных сроков в хозяйственном судопроизводстве

Аннотация. Статья посвящена исследованию роли и значения хозяйственно-процессуальных сроков. В рамках статьи анализируются вопросы роли и значения процессуальных сроков в различных процессуальных отраслях права. В частности, определяется общее процессуальное значение процессуальных сроков для всех процессуальных отраслей права. Отдельно определяются особая роль, значение и особое функциональное назначение хозяйственно-процессуальных сроков.

Ключевые слова: время, срок, процессуальный срок, роль, значение, функция, функциональное назначение, хозяйственно-процессуальный срок.

Shekera Y. On the meaning and function of judicial proceedings in economic terms

Summary. The article investigates to the role and importance of economic and procedural terms. Within the article analyzes the question of the role and importance of procedural terms in different fields procedural law. In particular, the procedural value is determined by general procedural deadlines for all procedural areas of law. Separately defined special role, value and functionality specific economic and procedural terms.

Key words: time, term, procedural time, role, value, function, functionality, economic-procedural period.